

Dallos Márta¹ – Pethő Villő²¹ ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Tanító- és Óvóképző Kar² SZTE Bartók Béla Művészeti Kar

Belépés a zene világába

A magyar gyermek- és ifjúsági hangversenyek története az 1920-as évektől 1974-ig

A gyermekeknek és fiataloknak szervezett zenei előadások Amerika- és Európa-szerte már a 19. század végén megjelentek a koncertpalettán. Ezek az iskolai intézményrendszeren kívüli zenei rendezvények a gyermeket nemcsak a zene világába, az egyetemes és a nemzeti zenekultúrába vezették be, hanem egyszersmind a „zenehallgatás művészeté”-be és a nyilvános hangversenyélet addig csak a felnőtt közönség által ismert rítusaiba is.

Bevezetés

Korunkban a gyermek- vagy ifjúsági zenei programokat tekintve hihetetlen kínálatot és lehetőségeket találhatunk, a babakoncertektől a gyermekhangversenyekig, a teljes családokat megszólító zenés programokon át a fiatal felnőtteknek szánt koncertekig. Az óvodás és iskolás korosztály meseoperát, mesebalettet, zenés bábjáték-előadásokat nézhet, hangszerbemutatóra (hangszersimogatóra) mehet. Ezek a programok egyszerre nyújthatnak szórakozást, de akár zenei ismereteket is átadhatnak. Elsődleges céljuk, hogy iskolán kívüli, önkéntesen látogatható zenei programok keretében ismeressék meg a klasszikus zenét az ifjabb generációkkal, és kineveljék a jelen és a jövő koncertközönségét.

A koncertpedagógia mai lehetőségeit több hazai kutató vizsgálta már (Körmendy, 2010; Váradí, 2010), de annak történeti, neveléstörténeti előzményeivel behatóan még nem foglalkoztak. Kutatásunkban a magyar gyermek- és ifjúsági hangversenyek történetét vizsgáljuk. Az eddigi eredményeket összegző tanulmányunkban először a 19–20. század fordulójától induló amerikai és európai, az iskolai nevelésen kívüli kezdeményezéseket mutatjuk be. Ismertetjük a magyar ifjúsági koncerteket először rendezvénysorozat-ként megvalósító Kis Filharmónia 1937–1944 közötti történetét. Rövid áttekintést adunk a Kis Filharmónia hagyományára épülő, az Országos Filharmónia által rendezett ifjúsági hangversenyek első húsz évéről (1954–1974), és bemutatjuk a koncertek sajátosságait. A külföldi példák esetében a gyermekkoncert (*concerts for children* vagy *children's concert*) és a „fiatal emberek koncertje” (*young people's concert*) kifejezéssel is találkozunk a forrásokban. Az előbbi példa egyértelműen a 10–14 éves korosztály rendezvényeit jelöli, az utóbbi kifejezést olyan koncertsorozatok esetében is használták, amelyek az ifjú korosztály felé is nyitottak. A magyar példák esetében a gyermekkoncert kifejezés leginkább a Kis Filharmónia 10–14 éveseknek rendezett hangversenyeinél, az ifjúsági hangverseny pedig az Ifjú Zenebarát koncertjeinél jelenik meg a forrásokban, utalva arra, hogy utóbbi a középszkolás és egyetemista korosztálynak is szervezett bérletsorozatokat.

A kutatásban elsődleges forrásként korabeli magyar és idegen nyelvű zenepedagógiai folyóiratokban, illetve napilapokban megjelent cikkeket, tudósításokat, híradásokat használtunk fel. A mintavételi keretet az 1937 és 1974 között megjelent szakfolyóiratok és napilapok jelentették. Analitikus kutatási stratégiánknak megfelelően (Szabolcs, 1996) deduktív irányú, szisztematikus adatgyűjtést végeztünk, és az adatok rendszerezését követően leíró, értelmező és összehasonlító tartalomelemzéssel tártuk fel az eredményeket (Szabolcs, 1996; Babbie, 2003).

Az első gyermekhangversenyek Amerikában, Európában és Magyarországon

Az első, kifejezetten iskolás gyermekeknek szervezett hangversenyek a 19. század végétől jelentek meg Amerikában és Európában. New Yorkban 1885-ben a német származású amerikai karmester, Theodore Thomas vezényelt először gyermekek számára szervezett hangversenyeket, melyek programjában ismert és kedvelt zeneművek, főként nyitányok, indulók és keringők szerepeltek. A gyermekek önállóan vagy szervezett csoportokban vettek részt a hangversenyeken, a jutányos belépődíjak mellett gyakran a gyermekek szállítását is biztosították (Larkin és Schabas, 2014). Thomas mellett a „műfajra” leginkább a szintén német származású karmester, Walter Damrosch munkássága volt hosszú távú és nagy hatással. Damrosch először 1891-ben vezényelt a New York Symphony Orchestra élén hat előadásból álló ifjúsági hangversenysorozatot. 1923-tól már a Carnegie Hallból közvetített rádiós előadásokat is tartott, melyekben röviden beszélt a megszólaló művekről. 1929 és 1942 között hasonló hangversenyeket sugárzott Damrosch vezetésével az NBC, *Music Appreciation Hour (Zeneértés óra)* címmel, különböző korú gyermekek és ifjak (3–4. évfolyam, 5–6. évfolyam, 7–9. évfolyam és a főiskolás korosztály) számára. Az adásokat – melyekben főként klasszikus, romantikus és korai 20. századi zeneművek szerepeltek – péntekenként, iskolaidőben sugározták. A műsorokhoz 1931–1939 között munkafüzeteket is készítettek, melyekben a zeneművek témái, az elhangzott információkhoz kapcsolódó tesztkérdések, a hangszerekről és zeneszerzőkről kivágható képek is kerültek (Howe, 2003). Damrosch koncertjeinek hagyományát 1958–1972 között a karmester Leonard Bernstein vitte tovább.

Angliában, Londonban 1890-ben rendezték az első gyermekhangversenyeket (Young People’s Orchestral Concerts). A német származású brit karmester, George Henschel vezetésével ezeken ugyanaz a zenekar játszott, amely a felnőtt közönség számára szervezett London Symphonie Concerts estjein is közreműködött (Rainbow, 2006). Manchesterben 1916-tól tartottak hasonló koncerteket az ifjúság számára. Itt 1919–1926 között nagyjából tízezer, 11–14 éves iskolás korú gyermek vett részt a hangversenyeken, melyeken rövid szóbeli magyarázat után hallgathattak zeneműveket (Carroll, 1926). Az 1920-as évek londoni gyermekkoncertjeinek legendás szervezője az üzletember Robert Mayer volt, aki New Yorkban Damrosch hangversenyait hallva határozta el, hogy hasonló rendezvényeket szervez. Az első Mayer-féle koncertre 1923 novemberében a londoni Westminster Central Hallban került sor. Mayer maga szervezte a zenekart, a hangversenyeken elhangzó művekről a műsort vezénylő karmesterek beszéltek. Annak érdekében, hogy a hangversenyeknek megfelelő számú közönsége legyen, Mayer felvette a kapcsolatot a londoni iskolák tanáraival. Az olcsó belépődíjak nemcsak azt biztosították, hogy minél többen hallgathassák meg a koncerteket, de egyúttal arra is szolgáltak, hogy a fiatalok hozzászokjanak a hangversenyjegyek rendszeres megvásárlásához (Rainbow, 2006).

A német Richard Barth karmester és zenepedagógus 1899–1900-ban elemi iskolásoknak szervezett hangversenyeket (Volksschülerkonzerte), hogy a fiatalokat nem túl hosszú, de jelentős és értékes zenekari művekkel megismertesse (Gruhn, 1986). Katharina Schilling-Sandvoß tanulmányában (2015) Barth szavait idézi, aki szerint a legfontosabb,

hogy a gyermekek hozzászokjanak a hangversenyekhez, melyeken keresztül valóban értékes zenével kerülhetnek kapcsolatba. Barth kiemelte azt is, hogy az „örömteli intellektuális elmélyülést és öntudatlan tanulást” nyújtó rendezvények nem lehetnek hosszabbak egy óránál (Barth, 1906a. 103–104.; idézi Schilling-Sandvoß, 2015. 27.). A gyerekhangversenyek pedagógiai hasznáról a német szakemberek körében azonban megoszlottak a vélemények. A zenepedagógus és zeneszerző Hugo Löbmann szerint a gyermekkoncertek épphogy nem segítik a zene megismerését, a hangversenyeken akkoriban nagy előszeretettel játszott programzenék hamis képet adnak a zenéről, és éppen ezért nem alkalmasak a gyermekek zenei nevelésére (Schilling-Sandvoß, 2015, p. 28).

Az októberi forradalom után Natalja Szac, a moszkvai szovjet közoktatási osztály színházi és zenei részlegének vezetője Moszkva minden kerületében a meséket, dalokat, táncokat és a bábjátékot ötvöző gyermekelőadásokat szervezett. 1921-ben Szac már saját színházában szervezett bemutatókat, ahol a különböző történeteket tánccal és zenével együtt adták elő. A cél az volt, hogy a legkiválóbb zeneművekkel ismertessék meg a gyermekközönséget (Gruhn, 1986). Szac 1936-ban a moszkvai Központi Gyermekszínház igazgatójaként kérte fel Prokofjevet a ma is a hangversenyek műsorán szereplő gyermekdarab, a *Péter és a farkas* megírására (Rifkin, 2018).

1925-től gyermekhangversenyeket tartottak Svájc több városában (pl. Bern, Basel, Luzern, Zürich), melyeken ingyen közreműködtek a művészek. Ezenkívül a rádióban zenei koncerteket és zenei témájú műsorokat sugároztak az ifjúság számára (Varró, 1939). Az olasz Elisabetta Oddone 1920-ban Milánóban szervezte meg a Gyermekek Zenekedvelő Társasága koncertjeit. Az iskolákban tartott ifjúsági programok, melyek során nemcsak zeneszámokat, de szavakat is hallhatott a fiatal közönség, országos mozgalommá nőttek. 1932-től már egy, az egész országra kiterjedő szervezet vette át a program szervezését, a hangszeres műveket kiváló művészek mutatták be, és a hangversenyek végén közös éneklés is volt (Varró, 1939).

Az első magyar példákat keresve a Zenetudományi Intézet Koncertadatbázisában 1911-től találhatunk ifjúsági hangversenyeket, melyeken a Budapesti Szimfóniai Zenekar játszott. A kutatás ezen fázisában nem találtunk adatokat arról, hogy csak a művek megszólaltatására, vagy esetlegesen a művek részletesebb bemutatására is sor került-e. Ezért a következőkben olyan kisebb rendezvényekről írunk, amelyek ugyan nem váltak rendszeressé, de a hangversenyek fontos része volt a művek bemutatása is.

Kósa György zeneszerző és zongoraművész 1929-ben Békéscsabán és Budapesten adott hangversenyt a gyermekek számára. Mindkét esetben rövidebb barokk és romantikus zeneművek, illetve Debussy, Bartók és Kósa gyermekdarabjai kerültek előadásra. A megszólaló zenedarabokról Békéscsabán a zongoraművész mondott rövid ismertetőt, Budapesten a koncertet a reformpedagógiai elképzeléseket megvalósító Családi Iskola vezetője, Nemesné Müller Márta konferálta (Kósa György gyermekhangversenye, 1929. 2.; Gyermekhangverseny, 1929. 386.). Nemesné és Kósa ismeretségének köszönhetően a Családi Iskolában több házi hangversenyt is rendeztek, melyekről *A Jövő Utjain* folyóiratban jelent meg rövid visszaemlékezés. Itt már nemcsak a művek ismertetése került a középpontba, hanem a zeneművek formájának megismertetése és közös éneklés is:

„Már 4–5 éve is lehet annak, hogy Márta néniéknél körülültük a zongorát és hallgattuk Kósa György zongorázását. Márta néni minden darab előtt egy kis mesét mesélt, hogy a gyerekekkel érzékeltesse a darab hangulatát, vagy a zeneszerző gyermekkorából vett epizódokkal ébresztette fel az érdeklődést az előadandó zenemű iránt. Máskor ismét a gyerekekkel, akik túlnyomóan apró elemisták voltak, kitaláltatta, hogy mi rejlik a hangfestő programmuzsika mögött. Máskor ismét a darab felépítését és szerkezetét igyekezett játékos beleéléssel megértetni a csöppségekkel. Az ilyen kis házi hangversenyeken egyes darabok vezető motívumait

megtanultuk és együtt énekeltük, de megtanultunk a helyszínen egyszerű, de zeneileg értékes dalokat is és sok örömmel és nagy élvezettel, víg dalolással fejeztük be a kedves matinét.” (A Kis Filharmónia és előfutára, 1938. 75.)

Párizsi zenepedagógiai konferencia, 1937. június 28–30.

A gyermekkoncerteknek a zenei nevelésben játszott fontos szerepét mutatta, hogy az 1937-ben, Párizsban tartott nemzetközi zenepedagógiai konferencia témája a fiatalabb korosztály számára szervezett hangversenyekről folyó szakmai diskurzus volt. Leo Kestenberg, a nemzetközi zenepedagógiai közösség egyik vezető alakja, a weimari köztársaság kultuszminisztériumának előadója, a német zeneoktatás megreformálója a gyermekek és az ifjúság számára rendezett hangversenyeket az Amerikában és Európában szerte megjelenő új zenei nevelési gyakorlat fontos részeként jelölte meg (Kestenberg és Mendel, 1939).

A konferencián mintegy 90 szakember, zeneszerzők, karmesterek, tanárok és zenetudományokkal foglalkozó írók és kritikusok vettek részt. Előadást tartott a korábban említett Walter Damrosch és Robert Mayer is, rajtuk kívül Csehszlovákiában, Olaszországban, Svájcban, Bécsben és Franciaországban gyerekhangversenyeket szervező szakemberek szólaltak fel. Magyarországot két elismert hazai zenepedagógus, Sztójánovits Adrienne énektanár, karnagy és Varró Margit zongoraművész és tanár képviselte.

Varrót előadóként hívták meg a háromnapos szakmai programra. Francia nyelven tartott előadásában (*A zenét hallgató gyermek. A zenei élmény fejlődése*) a kisedkortól a serdülőkorig mutatta be a gyermekek „zenei felfogóképességének” fejlődését. Ebben Varró a 7–10 éves korosztály számára nem túl bonyolult szerkezetű és nem hosszú művek rendszeres bemutatását ajánlotta. Szerinte ez a korosztály már szívesen hallgatja a zeneszerzők életéről, a zeneművekről adott rövid ismertetéseket is. A zenehallgatás rendszeressé és tudatos tevékenységgé alakítása véleménye szerint később, a 13–18 éves korosztály esetében válhat meghatározóvá és feltétlenül szükségessé. Bár a rádióban, illetve a gramfononon hallgatható zeneművek is könnyebben hozzáférhetőek lettek, Varró azonban ezeknél fontosabbnak ítélte meg az élő hangversenyek által adott zenei élmények hatását. Varró Margit 1938 februárjában, az *Énekszó* Általános zenepedagógiai szemináriumán beszélt a konferenciáról. Előadása és a párizsi konferenciáról szóló összefoglalója nyomtatásban csak később, 1939-ben jelent meg (Varró, 1939). A konferenciáról írt beszámolóját a következő mondatokkal zárta:

„...sajnos, ma még könnyebb idehaza a külföld eredményeiről beszámolni, mint fordítva, külföldön a mienkről. De hogy ezen a téren eddig nem volt sok dicsekedni valónk, nem jelenti azt, hogy ennek mindig is így kell maradnia. Meggyőződésem, ha az arra hivatottak komolyan összefognak, mi, akik a külföldnek annyi kitűnő művészt adtunk, a zenekedvelő ifjúság nevelésében sem fogunk elmaradni a többi nemzet mögött.” (Varró, 1939. 37.)

Az első Kis Filharmónia hangverseny megrendezéséhez vezető események

Czövek Erna szerint a gyermekkoncertek gondolata már az *Énekszó* zenepedagógiai folyóirat – a zenei nevelés reformelképzeléseinek népszerűsítője és az Éneklő Ifjúság hangversenyek elindítója – első szemináriumán, 1934-ben is felmerült (Czövek, 1944). A folyóirat 1937 szeptemberi számában jelent meg az említett párizsi konferenciáról Sztójánovits Adrienne beszámolója, amely az *Énekszó* folyóirat Énekszemináriumában is

elhangzott (Sztójanovits, 1937). A Kis Filharmónia későbbi megrendezéséhez leginkább ez az írás jelentette a kiindulást:

„A konferencia értékes anyaga volt: pszichológiai és pedagógiai előadások, gyakorlati megbeszélések, viták és a gyermekek számára rendezett hangversenyek. Azaz olyan hangversenyek, ahol csupán a gyermekek és tanáraik voltak a közönség. Három ilyen hangversenyt hallottunk, melyek közül az első zenekari, a második zongora és hegedű, a harmadik szólóének volt. Megfigyelhettük a három hangversenyen ezt a párisi gyermekközönséget, meglátszik rajtuk, hogy a zenehallgatás, hangversenylátogatás nevelésüknek lényeges alkotórésze.” (Sztójanovits, 1937. 469–470.)

Sztójanovits írásában a gyermekkoncertek két fontos jellemzőjét is említette: a színvonalas, valódi művészi értéket képviselő műveket és a gyerekek koncentrációképességéhez igazodó, rövid, maximum egy óra időtartamot (Sztójanovits, 1937).

Azonban más is állhatott a gyerekhangversenyek megrendezésének ötlete mögött. Kerényi György, az *Énekszó* folyóirat szerkesztője önéletrajzában később arról írt, hogy a gyermekhangversenyek elindítása közvetlenül összefüggött a gimnáziumi énektanterv akkori megváltoztatásával is. Ennek megfelelően a nyolcosztályos gimnázium utolsó hat évének tantervében már nem szerepelt az énekoktatás (Kerényi, é. n.). Az *Énekszó* szerkesztősége az intézkedés negatív hatásairól a már említett 1937. szeptemberi lapszám első, *Gyászolunk* címmel megjelent cikkében írt (Énekszó, 1937. 457–458):

„Aggodalomra azért van különösen súlyos ok, mert művészi nevelésben újból az az iskolatípus fog elmaradni, sőt lesüllyedni a többi mellett, amely a jövő magyarság vezető egyéniségeit akarja felnevelni. A középiskola hátramarad, inferioritásba kerül...” (Énekszó, 1937. 457).

Kerényi szerint az ifjúság számára szervezett hangversenysorozatok egyúttal a kedvezőtlen tantervi intézkedés ellensúlyozására is szolgáltak (Kerényi, é. n.).

Sztójanovits Adrienne lelkesítő beszámolójára már az *Énekszó* következő számában reflektált dr. Szilárd Béláné zongoratanár és zeneóvoda-vezető. Véleménye szerint a koncertélmény komoly motivációt jelenthet a gyermekek számára a zene- és hangszer-tanulásban is, ezért a zenepedagógusoknak kellene összeállítani a 60–75 perces, a fiatal korosztály által befogadható művekből álló koncertek programját.

„A legnagyobb előnyt azonban abban látom, hogy ezeknek a hangversenyeknek műsorszámaira a gyermekeket jól előkészíthetnénk. [...] Ennek az előkészítésnek a haszna szinte felbecsülhetetlen” (Szilárd, 1937. 486.).

A Kis Filharmónia

Az *Énekszó* 1937 decemberében adott hírt az első hangversenyéről, a koncertre történő jelentkezés lehetőségéről (Kis Filharmónia, 1937). A „Kis Filharmónia” nevet Irsai Vera, az *Énekszó* munkatársa adta, az első zeneművek kiválasztásában Szilárdné és lelkes zenepedagógusok csoportja vett részt. A hangverseny tervét Kerényi György, az *Énekszó* szerkesztője és Forrai Miklós karnagy dolgozta ki, Forrai visszaemlékezése szerint a német és skót gyakorlat mintájára (Kollár, 1944).

Az első koncertet 1938. január 30-án tartották Budapesten, a Katolikus Kör Dísztermében. A műsoron Mozart, Beethoven, Schubert és Bartók szóló zongora, ének és zenekari

művei szerepeltek. A koncert műsorában a hallgatóság megénekeltetése is szerepelt, a közös éneklést Sztojanovits Adrienne karnagy vezette (Az első Kis Filharmónia nagy sikere, 1938. 514–515.). A hangversenyhez Kerényi György ismertetőfüzetet állított össze. (Erre a korábban bemutatott külföldi gyermekhangversenyek esetében is volt példa.) Az ismertetőt – mintegy belépőjegyként – a hangversenyek előtt több héttel juttatták el az érdeklődökhöz, így biztosították, hogy a gyermekeket a pedagógusok felkészíthessék a délutáni programra (Kerényi, é. n.). Ebben az előadandó művek elemzése, legfontosabb zenei témája, valamint a közösen énekelte dalok szövege szerepelt.

A Kis Filharmónia hangversenyei és a korábban, 1934-től megrendezett Éneklő Ifjúság-koncertek számos ponton hasonlóságot mutattak. A két rendezvénysorozat „testvérmozgalmak”-ként, hasonló elvek szerint működött (Fógel-Veres, 2023. 29.): az Éneklő Ifjúság és a Kis Filharmónia hangversenyein egyaránt meghatározó programpont volt a közös éneklés, a műsorban magas művészeti értéket képviselő művek szólahtak meg. Akárcsak a kórushangversenyeken, a filharmóniai koncerteken is rendszeresen megszólaltak kórusművek is. A két hangversénysorozatot az is összekötötte, hogy lebonyolításukban az *Énekszó* folyóirat munkatársai vettek részt. A Kis Filharmóniák első rendezvényei szervezésében Kerényi György mellett a folyóiratban rendszeresen publikáló Irsai Vera és Elischer Marcelle, valamint a fiatal karnagy, Forrai Miklós vett részt, aki 1938-tól vezényelte a közös éneklést is (Raics, 1968; Lukin, 1982).

A filharmóniai hangversenyeken ifjúsági énekkarok, hangszeres szólisták és énekes előadók, valamint felnőtt kórusok és zenekarok is közreműködtek. Az előadók között számos jól ismert művészt fedezhetünk fel: például a már említett Kósa Györgyöt, valamint Raics István, Fischer Annie, Hernádi Lajos, Zempléni Kornél zongoraművészeket, Tátrai Vilmos, Végh Sándor hegedűművészeket, Banda Ede gordonkaművészt, Pécsi Sebestyén orgonaművészt, Rácz Aladár cimbalomművészt, Basilides Mária, Maleczky Oszkár énekművészeket, Sergio Failoni, Ferencsik János és Sándor Frigyes karmestereket. A koncerteken fellépett a Székesfevárosi Zenekar, a Forrai Kamarakórus, a Budapesti Protestáns Énekkar Ádám Jenő vezetésével és a Budapesti Kórus Bárdos Lajos vezényletével (vö. Veszprémi, 1969; Kerényi, é. n.).

A programokban barokk, klasszikus, romantikus, és szép számmal kortárs magyar művek szerepeltek. A vegyes műsorok (több zeneszerző műve, több korszakból) mellett úgynevezett „tematikus” hangversenyeket is szerveztek, például francia és olasz zeneszerzők műveiből, illetve voltak olyan koncertek is, melyeket csak egy szerző darabjaiból (Mozart, Beethoven, Schubert) állítottak össze. Emellett népdalok és népszokások bemutatására (betlehemes, balázsjárás) is találtunk példákat. A magyar kortárs zeneszerzők közül – a műsorokat áttekintve – Bartók Béla, Kodály Zoltán, Bárdos Lajos nevével találkozhatunk.

Míg az első években, úgy tűnik, az elsődleges cél a „hangversenyre járás” szokásának megalapozása, a gyermekek klasszikus zenébe való bevezetése volt, a későbbiekben a műsorok már sokkal tudatosabb szerkesztést mutatnak, előtérbe kerül, hogy a különböző zenetörténeti korszakokról általánosságban mutassanak képet. Az 1944-es évadban színpadra kerülő hat előadás például egy-egy korszak – gótika és reneszánsz, barokk, rokokó, korai és késő romantika, modern kor – zenéjét közvetítette. Ezekben a zenei ismertető rövid vetítés előzte meg, amelyben a korszakok képzőművészeti alkotásait mutatták be (K. E., 1944).

A gyermekközönséget nemcsak a közös éneklésbe vonták be, hanem már a kezdetektől kikérték a véleményüket a koncertekről. Egy 1941-ben lezajlott közönségzavazás során a 464 gyermek és fiatal válaszadó huszonöt százalékanak egyértelműen a közös éneklés tetszett a legjobban a hangversénysorozatban (Raics, 1941). A gyermekek kreativitásának ösztönzését szolgálta az a felhívás, melyben az *Erdei vigasság* dallamához vártak kis verseket. A legjobbak megjelentek az *Énekszó*ban, a kis költők a *Körbe-körbe*

kánongyűjteményt kapták jutalmul („Költetek ti is verseket az Erdei Vigasság dallamára”, 1938. 532.).

A Kis Filharmóniáról rendszeresen beszámoltak a korabeli szakfolyóiratok. Az *Énekszó*, *A Zene* és később az *Éneklő Ifjúság* – melyet a hangversenymozgalom „hivatalos” lapjaként említenek – több ezer olvasóhoz jutott el. A hangversenyek nézőszámairól pontos adatokat nem tudunk, de a hangversenyek helyszíneinek változása mutatja a fokozódó érdeklődést. Az első Kis Filharmónia alkalmával a Katolikus Kör 500 személyes dobogós terme gyorsan megtelt. A második hangverseny már a Zeneakadémia több néző befogadására alkalmas nagytermébe került. Egészen 1943 tavaszáig a Zeneakadémia adott otthont a gyermekhangversenyeknek, majd 1943 őszétől ezek helyszíne a Magyar Művelődés Háza lett („A ponyvazenéről és a Magyar Művelődés Háza programjáról beszél Novágh Gyula”, 1943). Ebben az időszakban már a rádió is közvetítette a koncerteket.

Felmerülhet a kérdés, hogy az újszerű gyermekhangversenyek – akárcsak az *Éneklő Ifjúság* esetében – Budapesten kívül más városokban is követőkre találtak-e. Forrai Miklósnak a *Délibáb* művészeti, irodalmi, film és rádió hetilapban megjelent nyilatkozatában a következő olvasható: „Hála Istennek, a budapesti példa vidéken is követésre talált, és mint hallom, Pécsen, Sopronban és Kaposvárott is rendeznek már Kis Filharmónia hangversenyeket” (K. E., 1944, o. n.). Kutatásunk során eddig a pécsi koncertekről találtunk adatokat, melyeket Pécsi Zenélő Ifjúság néven rendeztek. Az első évadban három hangverseny, majd a következő tanévben már öt koncert bemutatására került sor. Ezekben a pécsi zenészek mellett Budapestről érkező előadók – a Forrai kamarakórus Forrai Miklós vezetésével, illetve Bárdos Lajos karnagy – is közreműködtek. A koncertekre olyan sokan jelentkeztek, hogy már az első előadás is a pécsi Nemzeti Színházban került megrendezésre. A szervezők a kezdetektől fontosnak tartották, hogy a lehető legtöbb diák számára lehetővé tegyék a koncerteken való részvételt. Ezért ingyen jegyeket biztosítottak a szegényebb diákok részére, később pedig bevezették a „népművelési hangversenyeket” is, melyek az ifjúsági hangversenyek műsorát célzottan a szegényebb, külvárosi fiatalok számára mutatták be. A budapesti rendezvényekhez való kapcsolódást jól mutatja, hogy Pécsen is nyomtattak hangjegyes műsorfüzetet, a hallgatóság énekelt,

A Kis Filharmónia 1938–1944 közötti hangversenyei egyre nagyobb számú közönséget vonzottak Budapesten, és mint a pécsi példa is mutatja, a gyermekek számára szervezett hangversenysorozatok már nemcsak a fővárosban kerültek megrendezésre. Czövek Erna cikkéből tudjuk, hogy idővel már a gyermekektől független felnőtt közönség is megjelent a koncerteken. A közönség korhatárának kitolódása Czövek szerint kifejezetten szembement a korábbi elképzelésekkel, a Kis Filharmónia utolsó koncertjeit így – Czövek véleménye alapján, – a 10–14 éves korosztály már nem kifejezetten élvezhette. Az utolsó, 1944-ben rendezett hangverseny műsorában Bartók Béla Parasztdalok című műve, Farkas Ferenc Bábtáncoltató-szvitje és Kodály Psalmus Hungaricus című műve hangzott el. A koncert programja azt mutatja, hogy a Kis Filharmónia az Éneklő Ifjúság koncertek szellemiségét követve egyúttal az új magyar zenekultúra közvetítőjévé is vált.

valamint a diákok véleményét is kikérték a műsorokkal kapcsolatban (Szenttamási Horváth, 1942. 25–26.).

A Kis Filharmónia 1938–1944 közötti hangversenyei egyre nagyobb számú közönséget vonzottak Budapesten, és mint a pécsi példa is mutatja, a gyermekek számára szervezett hangversenysorozatok már nemcsak a fővárosban kerültek megrendezésre. Czövek Erna cikkéből tudjuk, hogy idővel már a gyermekektől független felnőtt közönség is megjelent a koncerteken. A közönség korhatárának kitolódása Czövek szerint kifejezetten szembement a korábbi elképzelésekkel, a Kis Filharmónia utolsó koncertjeit így – Czövek véleménye alapján, – a 10–14 éves korosztály már nem kifejezetten élvezhette (Czövek, 1944). Az utolsó, 1944-ben rendezett hangverseny műsorában Bartók Béla *Parasztdalok* című műve, Farkas Ferenc *Bábtáncolató-szvitje* és Kodály *Psalmus Hungaricus* című műve hangzott el (Veszprémi, 1969). A koncert programja azt mutatja, hogy a Kis Filharmónia az Éneklő Ifjúság koncertek szellemiségét követve egyúttal az új magyar zenekultúra közvetítőjévé is vált.

Gyermek- és ifjúsági hangversenyek 1954–1974 között

Az utolsó Kis Filharmónia hangversenyek után mintegy tíz évvel az Országos Filharmónia kezdett ifjúsági hangversenyek szervezésébe. Bár a korábbi Kis Filharmóniát fontos előzményként tartották számon, hangsúlyozták, hogy a 1954-től induló Ifjú Zenebarát hangversenyek a háború előtti koncerteket meghaladva, „lényegesen továbbfejlesztve” kerültek megrendezésre (Havas, 1960. 14.). Az új program koncepcióját Havas Mariann zenepedagógus dolgozta ki, aki 1952-től volt az Országos Filharmónia munkatársa, később pedig az Ifjúsági Osztály programszervezője lett.

Míg a Kis Filharmónia esetében egy önszerveződő, más testületek által nem támogatott rendezvénysorozatról volt szó, ahol az ismertetőfüzetek nyomtatásának költségeit, a fellépti díjakat az olcsó belépőjegyekből fedezték (Kerényi, é. n.), addig a háború utáni hangversenyek megrendezését több állami testület is támogatta (Havas, 1960). Az 1954-től elinduló hangversenyek megszervezése mögött már politikai elvek is álltak. Ezek a koncertek jól illettek a kormányzó párt politikai elképzeléseivel, mivel „a fiatalság érdeklődését jó irányba terelik, és elvonják a rossz behatásoktól, tehát pártunk művelődéspolitikai irányelveinek gyakorlati kivitelezésében ezen a területen nagy segítséget nyújtanak” (Havas, 1960. 15.).

A közönség toborzása a gyermekhangversenyek esetében sem az 1930-as, sem az 1950-es években nem volt gyors és könnyű folyamat. Az 1954-ben rendezett első hangversenysorozaton, melyet a 11–14 évesek számára indítottak, mindössze 500 diák vett részt (Veszprémi, 1969). Ennek okait a szervező, Havas Mariann a következőkben látta:

„A politikai helyzet átalakulásával együtt ugyanis az addigi kiváltságos hangversenylátogató réteg részint eltűnt, részint nem állt módjában régi kedvtelésének eleget tenni. Az a réteg viszont, amelyik anyagilag már megengedhette volna magának a hangversenyek látogatását, éppen addigi körülményeinél fogva, nem igényelte a komoly zene élvezetét.” (Havas, 1960. 14.)

Az első tanévben (1954–1955) egyetlen, nyolc előadást magába foglaló bérletet hirdettek meg az általános iskolák felső osztályos tanulói számára, *Magyar zenetörténet* címmel. Ebben az évadban ez volt az egyetlen ifjúsági hangversenysorozat. A bérletkínálat a következő években egyre bővült. 1955–1956-ban az egyetemisták, 1956–1957-ben a Fővárosi Zeneiskola Szervezetéhez tartozó, zenét tanuló gyermekek, 1957–1958-ban a középiskolákba és technikumokba járó fiatalok, az 1958–1959-es tanévben pedig az ipari

tanulók és az ifjú üzemi munkások számára is szerveztek hangversenysorozatot (Havas, 1960). Később egy-egy korosztálynak olykor többféle bérletet is kínáltak. Az 1958-tól megjelenő *Muzsika* című zenei folyóirat gyermekeknek szóló *Tücsökmuzsika* rovata rendszeresen hírt adott a bérletsorozatokról. 1962 őszétől már hat-nyolcféle ifjúsági sorozatot szerveztek, bérletenként 6-10 hangversennyel (1. táblázat).

A koncertek műsorát változatos, az adott korosztály életkori sajátosságaihoz és zenei képzettségéhez alkalmazkodó tematika alapján állították össze. Jelentős változást hozott az 1962. évi Tanterv és Utasítás, amely az ének-zene tananyagba a zenehallgatást is beépítette. Ettől kezdve az általános iskolások számára szervezett hangversenyek műsora még szorosabban kapcsolódott az általános iskolai ének-zene órák anyagához (Havas, 1960). A hangversenysorozatok és az iskolai énekórák ennél a korosztálynál kölcsönösen hatásosak voltak egymásra, hiszen az iskolában tanult zenei ismereteket a gyerekek már alkalmazhatták a zeneművek hallgatásakor, a koncerten elhangzottak pedig megerősítették a tanórákon elhangzott információkat (Az ismeretterjesztés néhány problémájáról, 1962). A zeneiskolai és ének-zene tagozatos közönség számára zenei formákról, műfajokról is bővebben esett szó. A középiskolások számára rendezett sorozatokat tulajdonképpen az énekórák helyettesítésére szánták, mert a gimnáziumok utolsó éveiben nem volt ének-tanítás. Ugyanezért tartották fontosnak a szakközépiskolások és ipari tanulók számára szervezett hangversenyeket is (Indul az ifjúsági hangversenyévad, 1962). A 14–18 évesek programjában gyakran megjelentek a tantárgyközi kapcsolatok (irodalom, földrajz) is. Az egyetemi hallgatók számára egy-egy tanévben akár több sorozatot is meghirdettek, később a hallgatók a felnőtt hangversenysorozatokhoz is csatlakozhattak. Az 1. táblázat szemléletesen mutatja, hogy a meghirdetett sorozatok miként változtak, bővültek. Jól látható, hogy az 1966-os évben az ének-zene tagozatosok számára már külön bérletet hirdettek meg, a középiskolások számára pedig több hangversenysorozatot is összeállítottak.

1. táblázat. A *Muzsika* folyóirat *Tücsökmuzsika* című gyermekrovatában meghirdetett, 1962. és 1966. őszi hangversenybérletek (saját szerkesztés)

1962		1966	
Hat zenedélután	ált. iskola felső	Szombati muzsika	ált. iskola felső
Nagy Mesterek Muzsikája	zeneiskola	Zenés vasárnapok	zeneiskola
Dráma és Opera	ipari tanulók, üzemek	Évszakok zenéje	középiskola, szakmunkás
Zenei Útinapló	középiskola	Zenei formák és műfajok	középiskola
8 Zenekar – 8 Hangverseny	egyetem	Zenekari hangversenyek	középiskola
Szólóestek	egyetem	Zenei arcképek	ének-zene tagozat
x	egyetem	Egyetemi bérlet	egyetem
Zenealbum	peremkerületek	Mesélő muzsika	peremkerületek

A koncerteken minden alkalommal műsorvezető beszélt a zeneművekről, és közös énekléssel, kérdésekkel aktivizálta a gyerekeket. A műsorvezetőket a Filharmónia kérte fel erre a feladatra, a zenepedagógusok, zenetörténészek általában évről évre azonos korosztály sorozatát vezették. Közülük többen ének-zene tanárok voltak: Lukin László, a Fazekas gimnázium énektanára és karvezetője az általános iskola felső tagozatos

tanulóinak, Friss Gábor, a tanárképző tanára és Ugrin Gábor karnagy a középiskolásoknak tartott műsorismertetést. A középiskolás korosztálynak többek között Ráczy György és Gál György Sándor zenetörténészek, zeneirók beszéltek a művekről, Breuer János zenekritikus, zenetörténész pedig az egyetemi hallgatók koncertjeit vezette. Az 1970-es évektől csatlakozott hozzájuk a zenepedagógus Zelinka Tamás, aki a filharmoniai koncertek egyik állandó házigazdája lett (Gábor, 1962; Kovács, 1967). A felsorolt „zenei animátorok” munkája nélkül a koncertekből kibontakozó mozgalom elképzelhetetlen lett volna (Havas, 1971. 14.).

A műsorvezetés szerepével, a zenei ismeretterjesztés problémáival a *Parlando* folyóiratban 1962-ben indított vita foglalkozott (Az ismeretterjesztés néhány problémájáról, 1962). Czövek Erna azt javasolta, hogy a műsorvezető „elsősorban azt tartsa kötelességének, hogy az elhangzó zene szolgálatában teljes mértékben a közönség „füllelését” terelje helyes irányba (semmi esetre se terelje el történetekkel és anekdotákkal)” (Czövek, 1962. 5.). Földes Imre szerint a legfontosabb feladat megtanítani a fiatalokat a zenében való tájékozódásra. Ennek eléréséhez „előadásainkban a történeti szemlélet, a zenehallgatásra nevelés és az izlésnevelés „hármasszabálya” érvényesüljön” (Földes, 1962. 6.).

Ákárcsak a Kis Filharmonia rendezvényeinél, az Országos Filharmonia által szervezett koncertek esetében is számítottak az ének-zene tanárok segítségére. A pedagógusok ajánlották a diákoknak a bérleteket, felkészítették őket a hangversenyen való részvételre, a zeneműveket pedig az énekórákon előzetesen és utólag is feldolgozták, ezzel is felkeltve az érdeklődést a zenehallgatás, a hangversenyeken való részvétel iránt (Zelinka, 1974).

A közönség száma a beszámolók alapján évről évre nőtt, az Országos Filharmonia 1956-ban 1600 (Havasné, 1960), 1974-ben 25 320 bérletet (Zelinka, 1974) értékesített. Az 1960-as évtől az Országos Filharmonia Budapesten kívül már több vidéki városban is szervezett koncerteket (Zelinka, 1974). A vidéki hangversenyek száma a következő évadokban tovább nőtt, a *Parlando* folyóirathoz évről évre egyre több híradás, cikk érkezett a megyeszékhelyekről, kisebb-nagyobb városokból.

Valóban ennyire sikeresek voltak az Országos Filharmonia hangversenysorozatai és az Ifjú Zenebarátok Klubok működése? 1970-ben a Népművelési Intézet állított össze vitanyagot az ifjúság zenei nevelésének helyzetéről. Ebben megállapították, hogy az ifjúság nagy tömegeit még mindig kevésbé vonzza a klasszikus, a művészi szempontból értéke-sebbnek tartott zene, és sokan inkább a könnyűzene, a beat és jazz felé fordulnak. „A felsorolt összhatások bonyolult útvesztőiben fiatalságunk zöme értékes zene nélkül él” (Az ifjúság zenei nevelése, 1970. 6.). A helyzet „megoldásaként” több javaslat is megfogalmazásra került. Ezek között szerepelt az ifjú zenebarát mozgalom és az *Ifjú Zenebarát* lap továbbfejlesztése, egy újabb testület – az ifjúság zenei nevelésének tanácsa – létrehozása és egy újabb zenei lap, a *Zenekedvelők* életre hívása (Az ifjúság zenei nevelése, 1970).

Az országos ifjúsági hangversenymozgalom 1974-ben 20 éves jubileumát ünnepelte. Az Országos Filharmonia ekkor tervezett évadának bérletsorozatai híven tükrözték a korabeli művészeti és politikai elvárásokat. Ezt mutatja az általános iskolásoknak összeállított sorozat, amelyben baráti népek – magyar, szovjet, lengyel, cseh, román és bolgár – zeneműveit mutatták be. Az ének-zenei általánosba járók és a fővárosi zeneiskolák tanulói *Magyar Muzsika* címmel hallgathattak hangversenyeket. Feltűnő, hogy a középiskolások és egyetemisták számára még több sorozatot kínáltak. A középiskolások számára ekkor már esti koncerteket is hirdettek, ezeknél az élő műsorvezetés megszűnt, ehelyett a közönség nyomtatott műsorismertetőt kapott. Két bérletsorozatban zenekari, köztük 20. századi műveket terveztek. Külön bérletet kapott az I. István Gimnázium szintén 20 éves jubileumát ünneplő szimfonikus zenekara, valamint Fischer Annie zongoraművész koncertsorozata. A középiskolások az egyetemistákkal együtt vehettek részt a Zeneakadémián tartott orgonaestek sorozatán. A szakmunkások számára összeállított hangversenyeken magyar zeneművek hangzottak fel, és a szakmunkások művészegyüttese szerepelt. Az egyetemi és

főiskolai hallgatók számára külön bérletben Bartók, Kodály és Prokofjev nagyzenekarra írt műveit adták elő. Emellett az Új Zenei Stúdió kínált a 20. századi zeneművekből összeállított programot (Zelinka, 1974).

Ifjú Zenebarát klubok, Ifjú Zenebarát folyóirat, Jeunesses Musicales

Az ifjúsági hangversenyprogram országos mozgalommá szerveződését a hangverseny-sorozatokhoz kapcsolódó klubok és az *Ifjú Zenebarát* folyóirat megjelenése is mutatja. Az első Ifjú Zenebarát klub az 1950-es évek végén alakult, Varga Károly vezetésével a Jurányi utcai Közgazdasági Technikumban. Ezt követően Óbudán szerveztek kifejezetten iskolás gyermekeknek hasonló közösséget. A foglalkozások tulajdonképpen „kiegészítették” a hangverseny-sorozatokat, a tagokat felkészítették a koncerteken elhangzó zeneművek meghallgatására (Schelken, 1964). A foglalkozások célja a komolyzene iránti érdeklődés felkeltésén túl az volt, hogy a klubtagok személyesen találkozhassanak az előadóművészekkel, és alkalmanként a klub-foglalkozásokon is hallhassanak élő zenei előadást. A művészek és a hangszeren játszó gyermekek koncertszerű produkciói mellett fejtörő játékok és közös éneklés is szerepelt a programban. A fővárosi klubok után vidéken is megjelentek a hasonló közösségek, sőt, idővel a televízió zenés műsorain keresztül még többen tudtak a mozgalomba bekapcsolódni (Varga, 1965). A klubokból „kinőtt” fiatalok a Középiskolás Muzsikások Klubjának lettek a tagjai (Földes, 1962).

A klubfoglalkozásokon elhangzó hangszeres produkciók célja az volt, hogy közelebb hozza az élő zenei élményt a gyerekekhez. Amíg az ifjúsági hangversenyeken a kor neves előadóművészei – szólisták, kamarazenei együttesek és zenekarok – léptek fel, addig a zenebarát klubokban gyakran szerepeltek a hangszeren tanuló gyerekek és fiatalok. A klubok közül kiemelkedett az Ifjú Zenebarátok központi klubja, amely már kifejezetten a tehetséges, 8–14 éves hangszeres növendékeket fogta össze. Az 1960-ban alakult klub 1964-ben felvette Mozart nevét, és a salzburgi Mozarteummal is szoros együttműködést alakított ki (Váczi, 1968). A zenebarát klubok hangszeres tanuló tagjainak növekvő számát mutatja, hogy idővel versenyeket is rendeztek a tehetséges kis szólisták számára. Az 1965-ben a Zeneakadémián rendezett verseny zsűrijének többek között tagja volt a Kis Filharmóniánál „bábáskodó” Irsai Vera is (Havas, 1965).

A klubfoglalkozásokon elhangzó hangszeres produkciók célja az volt, hogy közelebb hozza az élő zenei élményt a gyerekekhez. Amíg az ifjúsági hangversenyeken a kor neves előadóművészei – szólisták, kamarazenei együttesek és zenekarok – léptek fel, addig a zenebarát klubokban gyakran szerepeltek a hangszeren tanuló gyerekek és fiatalok. A klubok közül kiemelkedett az Ifjú Zenebarátok központi klubja, amely már kifejezetten a tehetséges, 8–14 éves hangszeres növendékeket fogta össze. Az 1960-ban alakult klub 1964-ben felvette Mozart nevét, és a salzburgi Mozarteummal is szoros együttműködést alakított ki (Váczi, 1968). A zenebarát klubok hangszeres tanuló tagjainak növekvő számát mutatja, hogy idővel versenyeket is rendeztek a tehetséges kis szólisták számára. Az 1965-ben a Zeneakadémián rendezett verseny zsűrijének többek között tagja volt a Kis Filharmóniánál „bábáskodó” Irsai Vera is.

1961-ben jelent meg a klubélethez szorosan kapcsolódó *Ifjú Zenebarát* című folyóirat, amelyet az Országos Filharmónia adott ki. A lap főszerkesztője Karczag György volt, a munkatársak között ott találjuk a már említett Havas Mariann és Irsai Verát is. A lap – amely koncepcióját, tartalmát tekintve a Kis Filharmóniához kapcsolódó *Éneklő Ifjúság* lap hagyományait követte – közel húsz éven át, 1980-ig jelent meg.

Az 1945 óta működő nemzetközi szervezet, a Fédération Internationale des Jeunes Musicales az 1965. évi bécsi kongresszusán felvette Magyarországot a tagjai közé. Még abban az évben megalakult az Ifjú Zenebarátok Magyarországi Szervezete, amely munkájában támaszkodott az ifjúsági koncertek, zenei klubok és ifjúsági zenei folyóirat nyújtotta eredményekre és lehetőségekre. Szervezőbizottságában „helyet foglalnak mindazon szervek képviselői, akik az ifjúság iskolán kívüli zenei nevelésében már eddig is élen jártak” (Havas, 1967. 9.). Az Országos Filharmónia állami fenntartású, központi-lag szervezett intézményként működött, az Ifjú Zenebarátok Magyarországi Szervezete önszerveződő társadalmi szervezet volt, működését saját erőből oldotta meg. Szélesebb körben szervezett vidéki hangversenyeket, ahol jellemzően fiatal művészek vagy művésznövendékek léptek fel (Zelinka Tamás személyes közlése). A Magyar Zeneművészek Szövetsége 7. közgyűlésén Sári Tibor, a szövetség főttitkára, értékelő beszédében utalt a magyarországi Jeunes Musicales új és az Országos Filharmónia tíz éve működő mozgalmának kapcsolatára. Beszélt

„a tömegek növekvő zenei érdeklődéséről és muzsikáló kedvéről, amely főleg vidéken és zömmel a fiatalok körében mutatkozik, majd megállapította, hogy a spontánnak tűnő helyi kezdeményezések egy olyan helyzet logikus következményei, amely helyzetet központi kormányintézkedések teremtettek meg. A tömegek zenei érdeklődésének ilyen fokú felkeltése — mondotta — egy határozott és nem kis pénzbe kerülő nevelési politika eredménye.” (Sz. M., 1966. 52.)

Szávai Magda zenepedagógus, az Ifjú Zenebarátok Magyarországi Szervezetének főttitkára abban látta a nemzetközi szervezethez való csatlakozás jelentőségét, hogy tovább folytatódhat az Országos Filharmónia „következetesen átgondolt” zenei ifjúságnevelő munkája, és az Ifjú Zenebarátok szélesebb társadalmi bázisra támaszkodhatnak (Szávai, 1965. 43.).

Az Ifjú Zenebarátok Magyarországi Szervezete, amellet, hogy bekapcsolódott a már sikeres fővárosi és vidéki hangverseny- és klubhálózat működésébe, feladatának tekintette a nemzetközi kapcsolatok kiépítését, fiatal muzikusok cserefellépéseinek és nemzetközi zenei táboroknak szervezését (Havas, 1967; Szávai, 1967). A szervezet elismertségét jelezte, hogy 1969-ben Budapest adhatott otthont a Jeunes Musicales XXII. világkongresszusának.

Összegzés

Az amerikai és nyugat-európai gyermekhangversenysorozatok, amelyek a 19. század végétől kerültek megrendezésre, sok hasonlóságot mutatnak. A programok összeállításánál törekedtek arra, hogy a koncertek időtartama ne legyen hosszabb egy óránál. A műsorokban a felnőtt hangversenyeken is felhangzó művek szerepeltek. Fontosnak tartották, hogy a zeneművekről rövid ismertetést is adjanak a fiatal közönségnek. Az 1930-as években a koncertek a rádióadásokba is bekerültek, Amerikában ezekhez a hangversenyekhez ismertetőfüzeteket is kiadtak. A Magyarországon megjelenő első gyermekhangversenyek még nem szerveződtek rendszeres programmá, de a dokumentumokból jól látható, hogy a zeneműveket gondosan, a gyermekekre szabva választották ki. A Nemesné Müller

Márta Családi iskolájában megrendezett gyermekhangversenyeknek pedig a közös éneklés is része volt, ez a későbbiekben fontos jellemzője lett a gyermekrendezvényeknek.

A magyar gyermek- és ifjúsági hangversenyek koncepciózus, konkrét pedagógiai céllal való, rendszeres megrendezésének az 1937. évi párizsi nemzetközi zenepedagógiai konferencia adott lendületet. A konferencia lehetőséget teremtett a különböző ifjúsági hangversenyek gyakorlatának bemutatására és a nemzetközi tapasztalatcserére. A konferenciát követő évben indult el a Kis Filharmónia bérletsorozata, amely az iskolai énekkutatás hiányosságait szándékozott pótolni, a klasszikus zeneművek – ezen belül különösen a kortárs darabok – megismertetésén és a zenehallgatás élményén keresztül. Az Országos Filharmónia 1954-től szervezett ifjúsági hangversenysorozatai deklaráltan támaszkodtak a Kis Filharmónia '30-as évekbeli koncertjeinek hagyományára. Mindkét kezdeményezés célja egy zeneértő, koncertlátogató közönség kinevelése volt, ennek érdekében a gyermekeket és a fiatalokat szólították meg programjaikkal. Az alábbiakban a Kis Filharmónia 1938–1944 és az Országos Filharmónia 1954–1974 között megrendezett (de 1990-ig működő) hangversenysorozatainak hasonlóságait és különbségeit összegezzük (2. táblázat).

2. táblázat. A Kis Filharmónia és az Ifjú Zenebarátok hangversenyek összehasonlítása (saját szerkesztés)

Kis Filharmónia hangversenyei	Országos Filharmónia ifjúsági hangversenyei
1938–1944	1954–1990
bérleti forma, rendszeresség	
önszerveződés	állami vállalat szervezése
évi öt fővárosi és néhány vidéki nagyvárosi koncert	országos hálózat, fővárosi peremkerületek, vidék is
60–75 perces időtartam	
klasszikus zene, népdalok és feldolgozások, kortárs magyar műzene	
vokális és hangszeres zeneművek azonos arányban	
elismert, neves művészek, előadók	
műsorismertetés	
kapcsolódás: <i>Énekszó</i> folyóirat, <i>Éneklő ifjúság</i> folyóirat	kapcsolódás: Ifjú zenebarát klubok, <i>Ifjú zenebarát</i> folyóirat
gyermekek értelmi és érzelmi szintjéhez igazodik	célközönség differenciálása zenei képzettség szerint is
műsorismertető füzet kottarészletekkel	
közös éneklés	

A Kis Filharmónia önálló szervezésben működött, a koncepció kidolgozása Kerényi György és az *Énekszó* folyóirat pedagógus munkatársainak nevéhez fűződik. Az ötvenes évek ifjúsági hangversenyeit állami vállalat, az Országos Filharmónia szervezte, Havas Mariann programszervező munkatárs irányításával. A kultúrpolitikai helyzet és az erős állami támogatás következtében az Országos Filharmónia szélesebb, országos hálózatot tudott kiépíteni. A különböző társadalmi és életkori csoportok (általános iskolák, énekszene tagozatos iskolák, zeneiskolák, középiskolák, szakközépiskolák, egyetemek diákjai) számára külön bérletsorozatokat állítottak össze, melyek nem csak életkor szerint, hanem az előzetes zenei ismeretek és képzettség alapján is kínáltak hangversenyeket.

A műsorválasztás is hasonló szempontok alapján történt a Kis Filharmonia és az Országos Filharmonia sorozataiban: változatos, a gyerekek és fiatalok számára befogadható zeneművek a klasszikus és a magyar kortárs repertoárból, különféle előadói apparátussal. Már a Kis Filharmonianál megjelentek a tematikus koncertek, ezek később, az ötvenes évek bérletsorozataiban a hallgatóság differenciálódásával váltak általánossá.

Mindkét program fontosnak tartotta a zeneművek rövid, érthető ismertetését. Czövek Erna a Kis Filharmoniaról szóló egyik beszámolójában kiemelte, hogy „A két leglényesebb pont azonban a közös ének és a témafüzet voltak” (Czövek, 1944). Az Országos Filharmonia előzetesen kiadott témafüzetei – amelyeket már műsorfüzeteknek hívtak – szintén tartalmazták a közös ének dalanyagát, az elhangzó zeneművek rövid ismertetését és fő témáit, valamint a gyerekeket aktivizáló rejtvényeket. A szervezők számítottak az iskolai énektanítók és tanárok előkészítő munkájára, amivel a koncertek kapcsolódtak az iskolai énekkortáshoz vagy kiegészítették azt.

A kutatás eredményeként kijelenthetjük, hogy a 20. század elejének magyar gyermek- és ifjúsági hangversenyeitől az 1954-től szervezett Ifjú Zenebarát koncertsorozatokig kirajzolódik egy fejlődési irány a célközönség behatárolása, a tudatos műsorválasztás és a pedagógiai célok megjelölése tekintetében. Az Országos Filharmonia bérletsorozatai már határozottan kapcsolódtak az iskolai ének-zene tananyagához, az idősebb korosztályok – gimnázium felsőbb évfolyamai, szakmunkásképzősök, egyetemisták – esetében pedig az ének-zene oktatás hiányát igyekeztek kompenzálni. A hangversenyekhez kapcsolódóan ifjúsági zenei klubok alakultak, amelyek révén a hálózat az Ifjú Zenebarát mozgalommá szélesedett, saját ifjúsági folyóirattal. 1965-től az Ifjú Zenebarátok Magyarországi Szervezete is bekapcsolódott az ifjúsági hangversenyek szervezésébe, a Jeunes Musicales International tagszervezeteként.

Az Országos Filharmonia és a társszervezetek zenei ifjúságnevelő tevékenysége mintegy harminchat évig – a rendszerváltozásig (1990) – a magyar zenepedagógia – ezen belül az iskolán kívüli zenei nevelés – fontos és hatékony területe volt. Bár a rendezvények mögött még nem állt kidolgozott módszertani apparátus, az Országos Filharmonia ifjúsági hangversenyei már az ezredforduló körül kibontakozó koncertpedagógiai kezdeményezések (Körmendy, 2010) elődjének tekinthetők: a legfőbb cél a gyermekek és a fiatalok értő zenehallgatóvá nevelése, és a zene, a zenehallgatás megszerettetése volt.

Irodalom

- A Kis Filharmonia és előfutára (1938). *A Jövő Utjain*, 13(2), 75.
- A ponyvazenéről és a Magyar Művelődés Háza programjáról beszél Novágh Gyula (1943). *Déliháb*, 17(47), o. n.
- Az első Kis Filharmonia nagy sikere (1938). *Énekszó*, 5(4), 514–515.
- Az ifjúság zenei nevelés (Vitaanyag) (1970). *Parlando*, 12(3), 1–7.
- Az ismeretterjesztés néhány problémájáról (1962). *Parlando*, 4(2), 1–3.
- Babbie, E. (2003). *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Balassi Kiadó.
- Breuer, J. (1961). Az ifjúsági hangversenyek elmúlt évadjáról. *Parlando*, 3(6), 9–10.
- Carroll, W. (1926). Concerts for Children. *The Musical Times*, 67(998), 352–352. DOI: [10.2307/912743](https://doi.org/10.2307/912743)
- Czövek, E. (1944). A Kis Filharmoniaról. *Magyar Zenei Szemle*, IV(5), 114–115.
- Czövek, E. (1962). Gondolatok az ismeretterjesztésről. *Parlando*, 4(2), 4–6.
- Fógel-Veres, A. (2023). Az Éneklő Ifjúság története. *Doktori értekezés*. Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem.
- Földes, A. (1962). Ezer ifjú zenebarát. *Parlando*, 4(10), 16.
- Földes, I. (1962). A zenei ismeretterjesztésről. *Parlando*, 4(10), 5–7.
- Gábor, I. (1962). Ifjúsági hangversenyek a középiskolások számára. *Parlando*, 4(3), 11–12.

- Gruhn, W. (1986). Die Vermittlung von Musik in Kinder und Jugendkonzerten. Grundlagen, Erfahrungen und Konzepte In kulturanthropologischer und bildungspolitischer Sicht. *Österreichische Musikzeitschrift*, 41(7–8), 346–369. DOI: [10.7767/omz.1986.41.78.346](https://doi.org/10.7767/omz.1986.41.78.346)
- Gyászolunk (1937). *Énekszó*, 1(1), 457–458.
- Gyermekhangverseny (1929). *Literatura*, 4(11), 386.
- Havas, M. (1960). Az ifjúsági hangversenyekről. *Parlando*, 2(11), 14–15.
- Havas, M. (1961). Az ifjúsági hangversenyévad küszöbén. *Parlando*, 3(9), 12–13.
- Havas, M. (1965). Ünnepi ifjúsági rendezvények a Zeneakadémián. *Parlando*, 7(7–8), 56–57.
- Havas, M. (1967). Az ifjú zenebarátok magyarországi szervezetéről. *Parlando*, IX(1), 19–21.
- Havas, M. (1971). „Zenei animátorok”. *Parlando*, 13(3), 14–19.
- Howe, S. W. (2003). The NBC Music Appreciation Hour: Radio Broadcasts of Walter Damrosch, 1928–1942. *Journal of Research in Music Education*, 51(1), 64–77. <https://doi.org/10.2307/3345649> Utolsó letöltés: 2025. 02. 19. DOI: [10.2307/3345649](https://doi.org/10.2307/3345649)
- Indul az ifjúsági hangversenyévad. (1962). *Parlando*, 4(9), 16.
- K. E. (1944). Forrai Miklós a Kis Filharmóniáról. In *Déliabál*, 17(47), o. n.
- Kerényi, Gy. *A tanítvány*. Fond 675/ A tanítvány, Országos Széchényi Könyvtár, kéziratár.
- Kestenbergh, L. & Mendel, A. (1939). Music Education Goes Its Own Way. *The Musical Quarterly*, 25(4), 442–454. <http://www.jstor.org/stable/738858> Utolsó letöltés: 2024. 12. 19. DOI: [10.1093/mq/XXV.4.442](https://doi.org/10.1093/mq/XXV.4.442)
- Kis Filharmónia (1937). *Énekszó*, 1(3), 501.
- Kovács, E. (1967). A Filharmónia vidéki ifjúsági hangversenyei. *Parlando*, 9(2) 19–21.
- Kósa György gyermekhangversenye (1929). *Békésmegyei Közlöny*, 56(108), 2.
- Költsetek ti is verseket az Erdei Vigasság dallamára (1938). *Énekszó*, 1(5), 532.
- Körmendy, Zs. (2010). A közönségnevelés tudománya. Gondolatok egy nemzetközi szimpózium ürügyén. *Iskolakultúra*, Szeparátum, 20(9), 3–13.
- Larkin, I. & Schabas, E. (2014). Children's Concerts. *The Canadian Encyclopedia*. <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/childrens-concerts-emc> Utolsó letöltés: 2025. 02. 10.
- Lukin, L. (1982). Mindenki magában hordozza a készséget. *Népszabadság*, 40(43), 16.
- Molnár, I. (1936, szerk.) *A magyar muzsika könyve*. Havas Ödön.
- Raics, I. (1941). Egy hangverseny tapasztalatai. *Kelet Népe*, 7(9), 14–15.
- Raics, I. (1968). 30 éves a Kis Filharmónia. *Muzsika*, 11(3), 27–28.
- Rainbow, B. (2006). *Music in educational thought and practice: a survey from 800 BC*. Boydell Press.
- Rifkin, D. (2018). Visualizing Peter: The First Animated Adaption of Prokofiev's Peter and the Wolf. *Music Theory Online*, 24(2), <https://mtosmt.org/issues/mto.18.24.2/mto.18.24.2.rifkin.html> Utolsó letöltés: 2025. 02. 19. DOI: [10.30535/mto.24.2.7](https://doi.org/10.30535/mto.24.2.7)
- Schelken, P. (1964). Észrevételek az Ifjú Zenebarátok hangversenysorozatáról. *Parlando*, 6(5), 25–26.
- Schilling-Sandvoß, K. (2015). Konzertpedagógik aus historische Perspektive. Ein Rückblick in Hundert-schritten. In Cvetko, A. J. & Rora, C. (2015, szerk.), *Konzertpedagógik*. Shaker Verlag. 24–34.
- Sz. M. (1966). A Magyar Zeneművészek Szövetségének VII. közgyűléséről. *Parlando*, 8(7–8), 52–53.
- Szabolcs, É. (1996). Deduktív (analitikus) jellegű kutatások. In Falus, I. (szerk.), *Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe*. Keraban Könyvkiadó.
- Szávai, M. (1965). A Fédération Internationale des Jeunes Musicales bécsi kongresszusáról. *Parlando*, 7(7–8), 41–43.
- Szávai, M. (1967). Jeunes Musicales-találkozó Regensburgban. *Parlando*, 9(3), 19–21.
- Szemináriumok munkája (1937). *Énekszó*, 5(3), 501.
- Szenttamási Horváth, M. (1942). Baranya vármegye és Pécs városa. *Éneklő Ifjúság*, 2(3), 25–26.
- Szilárd, B. dr. (1937). Hangversenyeket a gyerekek számára. *Énekszó*, 5(2), 486.
- Sztojanovits, A. (1937). Párisi beszámoló. *Énekszó*, 5(1), 469–470.
- Varga, K. (1965). A „Zenekedvelő gyerekek klubja”. *Parlando*, 7(4), 28–30.
- Varró, M. (1939). A zenét hallgató gyermek. A zenei élmény fejlődése. In Vajthó, L. (szerk.), *A tanítás problémái*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.
- Váczki, K. (1968). Beszélgetés a budapesti Mozart-klub vezetőjével. *Parlando*, 10(1), 21–23.
- Váradí, J. (2010). Hogyan neveljünk értő közönséget a komolyzenének? *PhD disszertáció*. University of Jyväskylä
- Veszprémi, L. (1969). Honnan – hová? *Parlando*, 11(12), 15–19.
- Zenei nevelési konferencia (1937). *Énekszó*, 4(6), 454.
- Zelinka, T. (1974). Jubileumok. (Az Országos Filharmónia budapesti ifjúsági hangversenyeiről). *Parlando*, 16(9), 21–23. Koncertadatbázis. Budapesti hangversenyek 1900-tól napjainkig. https://db.zi.hu/koncert/koncert_Kereses.asp

Absztrakt

Tanulmányunk a magyar gyermek- és ifjúsági hangversenyek történetét vizsgálja, a magyar gyakorlat kialakulását nemzetközi kontextusba helyezve. A 19–20. század fordulójától kezdődően bemutatjuk a legjelentősebb amerikai és európai hangversenytermi kezdeményezéseket, valamint az ezek mintájára létrejött meghatározó magyar rendezvénysorozatokat. Magyarországon az első gyermekkoncertek a 20. század elején jelentek meg, de szisztematikus pedagógiai koncepció alapján szervezett hangversénysorozatok a Kis Filharmónia (1938–1944) és az Ifjú Zenebarát program (1954–1990) keretei között váltak rendszeressé. A Kis Filharmónia szerveződésében kulcsszerepet játszottak a korabeli pedagógiai elvek és a párizsi nemzetközi zenepedagógiai konferencia (1937) tapasztalatai. A koncertsorozat célja a gyermekek zenei befogadóvá nevelése és a koncertkultúra megalapozása volt. A Kis Filharmónia koncertjei a klasszikus zene és a magyar népzene megismertetésére épültek, tematikus műsorokkal, amelyek a zenei élményt pedagógiai módszerekkel ötvözték. Az előadásokat közös éneklés és műismertetőik egészítették ki. A második világháború után az Országos Filharmónia vette át az ifjúsági hangversenyek szervezését, a Kis Filharmónia hagyományaira támaszkodva. A tematikus koncertsorozatok nemcsak a hallgatóság életkorához, hanem zenei képzettségéhez is alkalmazkodtak. Az Ifjú Zenebarát program – az állami támogatásnak köszönhetően – szélesebb társadalmi rétegeket ért el, és országos hálózattá fejlődött. A húszéves jubileum (1974) ünnepi alkalmat adott a számvetésre. Az ifjúsági hangversenyekhez kapcsolódóan már az 1960-as évektől Ifjú Zenebarát Klubok jöttek létre, és szakmai folyóirat (*Ifjú Zenebarát*) is indult. Az intézményen kívüli zenei nevelés e három pillére adta az Ifjú Zenebarátok Magyarországi Szervezetének alapját, amely a nemzetközi Jeunesse Musicales tagszervezete lett.

Kulcsszavak: zenei nevelés; ifjúsági hangversenyek; Kis Filharmónia; Ifjú Zenebarát